

Model integracji uczniów z Ukrainy w szkołach województwa małopolskiego

Model integracji uczniów z Ukrainy w szkołach województwa małopolskiego

Redakcja naukowa:
dr Jakub Głowacki

Autorzy:
Magdalena Głowacka
Jakub Głowacki
Jadwiga Pieronkiewicz-Kowalska
Rafał Sułkowski

Konsultacja merytoryczna:
Liudmyła Rudyk
Joanna Pieronkiewicz-Szpernal

Kraków 2022

MAŁOPOLSKA

Publikacja została opracowana w ramach projektu Uniwersytet Odpowiedzialny – Sieć Szkolnych Klubów Innowacji i Przedsiębiorczości, zrealizowanego przy wsparciu finansowym Województwa Małopolskiego.

Wydawca:

Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej
ul. ks. I.J. Skorupki 22, 31-519 Kraków
www.fundacjagap.pl www.uniwersytetodpowiedzialny.pl

Redakcja naukowa: dr Jakub Głowacki

Autorzy:

Magdalena Głowacka
Jakub Głowacki
Jadwiga Pieronkiewicz-Kowalska
Rafał Sułkowski

Konsultacja merytoryczna:

Liudmyla Rudyk
Joanna Pieronkiewicz-Szpernal

Korekta: Elżbieta Wołoszyńska-Wiśniewska

Skład: Karolina Korbut

ISBN 978-83-67140-20-1

Kraków 2022

Spis treści

WPROWADZENIE 4

PODSUMOWANIE I REKOMENDACJE 6

GENEZA I KONTEKST RAPORTU 8

Wojna na Ukrainie i fala uchodźców 8

Sytuacja ukraińskich uczniów w polskich szkołach 9

METODYKA BADANIA 13

WYNIKI BADANIA 17

Liczba uczniów z Ukrainy w szkołach 17

Przygotowanie szkół do przyjęcia uchodźców
oraz poziom inkluzji 18

Poziom integracji uczniów uchodźców w polskich
grupach rówieśniczych 20

Współpraca z asystentami kulturowymi 28

BIBLIOGRAFIA 32

Wprowadzenie

Od 24 lutego 2022 r., czyli od początku rosyjskiej agresji na Ukrainę, swoje domy opuścili miliony uchodźczyń i uchodźców. Większość osób szukających schronienia i pomocy w tym trudnym czasie trafiła do Polski. W systemie PESEL zarejestrowanych zostało ponad 519 tys. uchodźców, którzy nie ukończyli 18. roku życia, co stanowi ok. 7% ogółu młodych ludzi w Polsce. W tym kontekście potencjalne wdrożenie 360 tys. ukraińskich dzieci do polskiego systemu edukacji może stanowić ogromne wyzwanie.

Z danych statystycznych gromadzonych przez szkoły wynika, że w ostatnich miesiącach roku szkolnego 2021/2022 edukację w ramach polskiego systemu podjęło ok. 200 tys. dzieci pochodzących z Ukrainy, z czego ok. 40 tys. trafiło do placówek przedszkolnych. Większość dzieci i młodzieży (około pół miliona osób) nie została zapisana do polskich szkół ze względu na zdalną kontynuację edukacji w systemie ukraińskim lub oczekiwanie rodziców na rozpoczęcie nowego roku szkolnego. Podczas spotkania, które odbyło się w biurze Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO), przedstawiciele Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN), kuratorzy oświaty, organizacje pozarządowe oraz samorządy wskazali szereg wyzwań, jakie wiążą się z przyjęciem do polskich szkół w krótkim czasie tak dużego odsetka dzieci i młodzieży z doświadczeniem wojny.

Do problemów zdiagnozowanych przez przedstawicieli obecnych na spotkaniu należy przepiętnienie szkół, prowadzące do spadku jakości nauczania, jak i relacji w społecznościach szkolnych, a także brak ram prawnych umożliwiających włączanie dzieci i młodzieży z Ukrainy, niebędących oficjalnie uczniami szkoły, do wspólnych aktywności. Kolejnymi podnoszonymi problemami są kwestie związane z barierą językową: brak informacji w języku ukraińskim o możliwościach podjęcia edukacji w polskim systemie oświaty, problemy z nawiązaniem kontaktu z rodzicami i opiekunami uczniów uchodźców, brak dostępu do materiałów edukacyjnych, w tym podręczników do nauki języka polskiego. Istotnym problemem jest także brak specjalistów w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, którzy mówią po ukraińsku i rosyjsku.

Niniejszy raport ma na celu opracowanie Modelu integracji uczniów z Ukrainy w szkołach województwa małopolskiego – modelu mającego wspierać społeczność ukraińską w życiu w Polsce. Podczas prac nad jego stworzeniem analizie zostały poddane dane statystyczne dotyczące regionu oraz ankiety przeprowadzone wśród rodziców uczniów ukraińskich, a także nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych z Małopolski. Przeprowadzone badanie umożliwiło identyfikację kluczowych problemów w obszarze integracji uczniów z Ukrainy w polskich szkołach, które w dużej mierze tożsame są z problemami wykazanymi na forum ogólnokrajowym podczas spotkania z RPO. Zebrane podczas badania dane pozwoliły na stworzenie zestawu dobrych praktyk oraz rekomendacji dla decydentów odpowiadających za sektor oświatowy w Małopolsce.

Podsumowanie i rekomendacje

Przygotowanie szkół do przyjęcia uczniów uchodźców jest oceniane przez nauczycieli dość dobrze. Lepiej w tym porównaniu wypadają szkoły wiejskie niż miejskie.

Głównymi problemami, które pojawiały się w pracy z uczniami uchodźcami z Ukrainy, były/są brak znajomości języka oraz niska motywacja uczniów do nauki. Ten drugi czynnik jest mocno związany z poczuciem tymczasowości uczniów w polskich szkołach oraz niekiedy z jednoczesnym kontynuowaniem edukacji w szkole ukraińskiej w formie zdalnej.

Do działań, które powinny być podejmowane przez szkoły w celu zwiększenia poziomu integracji uczniów uchodźców, należą takie elementy, jak: zajęcia dodatkowe z języka polskiego, zajęcia dodatkowe/wyrównawcze oraz klasy zerowe / kursy przygotowawcze.

Małopolskie szkoły na terenach wiejskich przyjmują stosunkowo dużo uczniów uchodźców w relacji do liczby wszystkich uczniów w placówce. Warto rozważyć różne formy wsparcia dla tych właśnie szkół.

Poziom inkluzji uczniów uchodźców jest oceniany przez nauczycieli bardzo słabo. Nieco lepiej sytuacja wygląda pod tym względem na terenach wiejskich, a najgorzej w małych miastach (do 50 tys. mieszkańców).

Pozytywnym zjawiskiem jest dość dobrze przebiegająca integracja uczniów uchodźców w polskich grupach rówieśniczych. Im mniejsze miejscowości, tym ten proces jest lepiej oceniany.

Institucja asystentów kulturowych jest oceniana dość dobrze, jednak na terenach wiejskich zauważalny jest problem niższej jakości pracy asystentów. Szczególnie cenione są takie cechy, jak: otwartość, uczynność, chęć niesienia pomocy, opieka i zrozumienie dzieci ukraińskich i ich rodzin, jak również tłumaczenie na język ukraiński oraz pomoc w komunikacji.

Z bezpośrednich rozmów z nauczycielami ukraińskimi wynika, że uczniowie uchodźcy, którzy nie mają obecnie w Polsce dużej motywacji do nauki, to osoby, które na Ukrainie również nie uczyły się najlepiej.

Jeden ze wskazywanych problemów jest to, że nie wszyscy rodzice z Ukrainy rozumieją polski system edukacyjny i nie czują potrzeby w motywowaniu oraz zachęceniu dzieci do uczenia się w szkole. Rozwiązaniem tego problemu mogą być specjalnie organizowane zebrania dla rodziców z Ukrainy, na których za pośrednictwem asystenta kulturowego ze znajomością języka ukraińskiego, można wytłumaczyć, z jakich dodatkowych zajęć i pomocy mogą korzystać dzieci, gdzie i jaka informacja znajduje się w dzienniku elektronicznym, czego od nich oraz ich dzieci oczekuje się w szkole.

Geneza i kontekst raportu

Wojna na Ukrainie i fala uchodźców

Inwazja Rosji na Ukrainę, rozpoczęta 24 lutego 2022 r. przez Federację Rosyjską, stanowiła eskalację wojny trwającej od roku 2014. Wraz z rozpoczęciem działań wojennych tysiące Ukraińców skierowało się do zachodnich granic swego państwa. Już pierwszego dnia konfliktu na przejściach granicznych z Polską, Słowacją, Węgrami, Mołdawią i Rumunią powstały kolejki pojazdów i pieszych. Większość uchodźców stanowiły kobiety i dzieci. W związku z wprowadzeniem stanu wojennego mężczyzn w wieku od 18 do 60 lat obowiązywał zakaz wyjazdu z kraju.

Choć baza PESEL zawiera informacje o 1,4 mln ukraińskich uchodźców, według najnowszych szacunków w Polsce mieszka ich obecnie około 1 mln 120 tys. Wiemy już, że ok. 300 tys. wyjechało. Widzimy to dzięki analizie różnych baz danych, np. dotyczących zatrudnienia, zasiłków i PESEL oraz danych z granic (Kacprzak, 2022). Od 24 lutego funkcjonariusze Straży Granicznej odprawili na przejściach granicznych na kierunku z Ukrainy do Polski 7,7 mln osób, a 12 listopada – 25,2 tys. Z kolei na Ukrainę od 24 lutego, kiedy rozpoczęła się rosyjska agresja, wyjechało z Polski ok. 5,9 mln osób, z czego w sobotę odprawiono 24,8 tys. osób. PESEL otrzymało w Polsce ponad 1,4 mln Ukraińców – najwięcej w całej Unii.

Według danych UNHCR do 19 kwietnia Ukrainę opuściło ponad 5 mln osób, z czego 2,8 mln udało się do Polski, 757 tys. do Rumunii, 550 tys. do Rosji, 471 tys. na Węgry, 427 tys. do Mołdawii, 343 tys. na Słowację, 24 tys. na Białoruś. Uchodźcy w Mołdawii i Rumunii w niewielkiej części starali się o status uchodźcy – większość planowała dostać się do Czech i Polski.

Zgodnie z danymi statystycznymi prezentowanymi przez Ministerstwo Edukacji i Nauki na dzień 3 października 2022 r. w małopolskich szkołach podstawowych uczy się 10 981 uczniów uchodźców z Ukrainy. W klasach I–III edukację podjęło 3661 uczniów, natomiast w klasach IV–VIII 5950 uczniów. Z klas wychowania przedszkolnego korzysta 575 uczniów.

W małopolskich technikach obecnie uczy się 723 uczniów, a w liceach ogólnokształcących 775 uczniów. Na kontynuację nauki w szkole branżowej I lub II stopnia zdecydowało się 220 osób. Z przedstawionej struktury wynika, iż większość dzieci i młodzieży przybyłych do Polski po 24 lutego to osoby kontynuujące naukę na poziomie podstawowym.

Sytuacja ukraińskich uczniów w polskich szkołach

W ostatnich miesiącach zostało przygotowanych kilka raportów na temat sytuacji ukraińskich uczniów w Polsce. Jako jedno z pierwszych powstało opracowanie z inicjatywy Transatlantic Future Leaders Forum (Di Maggio i in., 2022). Podsumowaniem raportu są rekomendacje dla Ministerstwa Edukacji i Nauki, podzielone na cztery obszary tematyczne: (I) integracja; (II) współpraca; (III) komunikacja; (IV) logistyka.

Integracja

Zapewnienie samorządom nowych funduszy celowych lub zwiększenie subwencji oświatowej na:

- zapobieganie skutkom dłuższych przerw w nauce i przyspieszenie procesu adaptacyjnego,
- zwiększenie liczby etatów w szkołach,
- pokrycie kosztów wydłużonego czasu otwarcia placówek,
- dodatkowe wsparcie psychologiczne dla nowych uczniów i uczennic.

Opracowanie oraz dystrybucja materiałów wspierających samorządy, szkoły, edukatorów i rodziców w(e):

- wdrażaniu edukacji wielokulturowej,
- wykorzystaniu technik pracy zespołowej,
- zapewnieniu możliwości aktywnego uczestniczenia i poczucia sprawczości dla rodziców dzieci uchodźców oraz szerszej społeczności,
- zapewnieniu możliwości nauki języka polskiego (z wykorzystaniem książek, platform edukacyjnych itp.).

Współpraca

- Koordynacja i finansowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi i inicjatywami społecznymi, pomocnymi w edukacji i integracji osób uciekających z Ukrainy w szkołach przyjmujących dzieci uchodźców.

- Koordynacja gromadzenia i udostępniania szkołom informacji, danych kontaktowych i dostępnych zasobów dot. osób oraz organizacji pracujących wcześniej w systemie oświaty na Ukrainie.
- Wspieranie oddolnych inicjatyw przez gromadzenie, dokumentowanie oraz udostępnianie materiałów oraz wzorców najlepszych praktyk samorządom, dyrekcjom szkół, nauczycielom i rodzicom.

Komunikacja

- Publikacja w języku ukraińskim kluczowych dokumentów i przekazanie ich samorządom z przeznaczeniem do pracy z uchodźcami.
- Wydanie przez MEiN spójnej interpretacji wskazującej, w jakich obszarach podstawy programowe systemów edukacyjnych Polski i Ukrainy są komplementarne.
- Wydanie przez MEiN spójnych wytycznych oceniania umiejętności uczniów i uczennic ukraińskich na podstawie świadectw i ocen uzyskanych w Ukrainie.

Logistyka

- Koordynacja kluczowych procesów konsultacyjnych z przedstawicielami samorządów, szkół, edukatorów, rodziców i organizacji pozarządowych.
- Koordynacja i finansowanie polskich i ukraińskich internetowych platform edukacyjnych do wykorzystania jako narzędzi wspierających edukatorów oraz rodziców.
- Tworzenie wiarygodnych baz danych.
- Ułatwienie, w razie potrzeb, implementacji systemu zmianowego (na wybranych poziomach edukacji i regionalnie).

W maju i czerwcu 2022 r. zrealizowano badania (Tędziągolska, Walczak, Żelazowska-Kosiorek, 2022) bazujące na ponad 100 wywiadach prowadzonych w sześciu szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, goszczących uczniów uchodźców z Ukrainy. W wywiadach brali udział ukraińscy i polscy uczniowie oraz ich rodzice, dyrektorzy, nauczyciele, szkolni pedagodzy i psychologowie, asystenci międzykulturowi, personel techniczny, przedstawiciele otoczenia szkoły. Kluczowe wnioski z badań były następujące:

1. Czynniki ułatwiającymi aklimatyzację uczniów ukraińskich w pierwszym okresie były wcześniejsze doświadczenia szkoły w pracy z uczniem cudzoziemskim, posiadanie w kadrze osób mówiących

po ukraińsku lub rosyjsku, wreszcie obecność ukraińskich uczniów z migracji przedwojennej. W przypadku braku doświadczeń proces przyjmowania nowych uczniów miał charakter spontaniczny i zależał od kompetencji oraz motywacji pojedynczych nauczycieli.

2. Czynnikiem negatywnie oddziałującym na wielu poziomach była z kolei duża mobilność uchodźców, związana z dalszymi migracjami lub powrotami na Ukrainę.
3. Procesem wyraźnie utrudniającym integrację z polskimi uczniami jest tendencja do tworzenia względnie zamkniętych, ukraińskich grup, jeśli w danej klasie jest większa grupa uczniów uchodźczych. W tym sensie strategia przypisywania do jednej klasy dużej grupy Ukraińców (bo np. pracuje tam nauczyciel znający język lub posiadający doświadczenie w pracy z uczniem cudzoziemskim) nie jest korzystna.
4. Rozwiązaniem, które pomaga w pokonaniu wyzwań związanych z zapewnieniem poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego (uczniom i nauczycielom), przepracowaniem różnic kulturowych, wspomaganie procesów edukacyjnych i udrożnieniem kontaktów szkoła–rodzic jest instytucja asystenta międzykulturowego dziecka cudzoziemskiego. Problemem jest brak rozwiązań systemowych (w badanych szkołach asystenci byli zatrudniani dzięki organizacjom pozarządowym), długofalowego planowania i kontraktowania pracy asystentów oraz ich skrajnie niskie wynagrodzenia.
5. Brak wsparcia psychologiczno-pedagogicznego uczniów ukraińskich jest jednym z najpoważniejszych zaobserwowanych problemów. Wynika on z braku specjalistów posługujących się językiem ukraińskim lub rosyjskim, a także barier kulturowych.

Dodatkowo autorzy niniejszego opracowania w dniach 9–16 września 2022 r. przeprowadzili ankietę przygotowawczą wśród rodziców uczniów ukraińskich. W ankiecie wzięło udział 76 respondentów, z czego 88,2% ankietowanych zadeklarowało, że ich dzieci uczęszczają do polskich szkół. Jednocześnie aż 44,6% ankietowanych deklaruje, że ich dzieci nadal uczą się zdalnie w szkole ukraińskiej.

Ponad 63% badanych respondentów to rodzice uczniów, którzy uczęszczają do szkoły podstawowej.

Jedynie 24% respondentów deklaruje, że ich dzieci podejną do egzaminów końcowych w polskiej szkole – 40% nie jest pewne, a 36% nie zakłada przystąpienia swojego dziecka do egzaminu końcowego.

Deklaracje te dotyczą głównie egzaminu ósmoklasisty i egzaminu dojrzałości.

W odpowiedzi na pytanie: „Z jakimi barierami spotkałeś się w polskiej szkole?” aż 65,8% respondentów wskazało barierę językową, a 39,7% badanych deklарowało, że jest to bariera komunikacyjna. Ponad jedna trzecia ankietowanych, 23 osoby (31,5%), zwróciła także uwagę na problem związany z brakiem akceptacji rówieśników.

Często wymienianymi barierami były także:

- bariera administracyjna (brak odpowiedniej informacji dotyczącej rozpoczęcia roku szkolnego, informacji o podstawowych zasadach administracyjnych panujących w szkole, brak informacji, jak i gdzie zapisać dziecko do szkoły);
- brak miejsc w szkołach;
- brak odpowiedniego przeszkolenia nauczycieli;
- brak aktywnej integracji (powstała klasa czysto ukraińska);
- nieodpowiednie zachowanie nauczycieli (według respondentów niektórzy nauczyciele podnoszą głos na dzieci, pozwalają sobie na ocenę zdrowia psychicznego);
- brak informacji zwrotnej do rodziców o postępach dzieci w szkole;
- problem z asystentami międzykulturowymi, którzy według respondentów przyczyniają się do wyróżniania ukraińskich dzieci z grupy rówieśniczej, co szkodzi adaptacji dzieci w szkołach;
- wysoki koszt podręczników.

Wszystkie wyżej wymienione doświadczenia zostały wykorzystane w procesie tworzenia ankiety i analizy jej wyników.

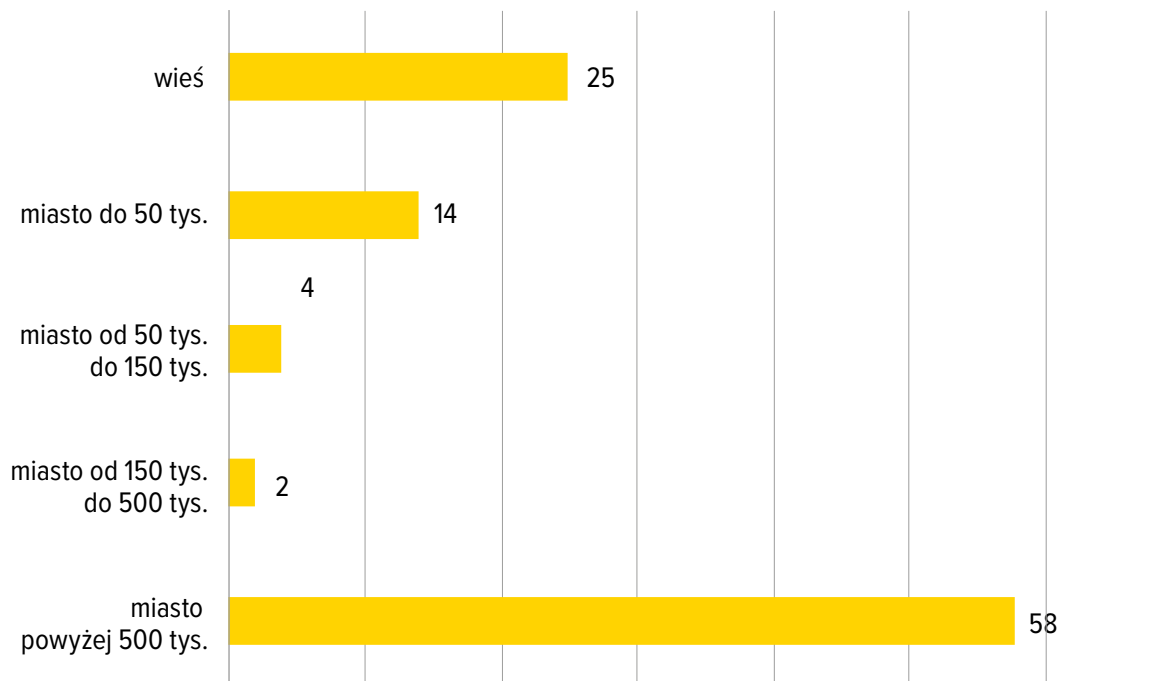
Metodyka badania

Narzędziem wykorzystywanym w niniejszym badaniu była ankieta, która składała się z 16 pytań (8 otwartych i 8 zamkniętych) oraz metryczki, na którą składało się dodatkowych 6 pytań zamkniętych. Ankieta została poddana pretestowi w środowisku nauczycieli i zmodyfikowana zgodnie z uzyskanymi uwagami (patrz załącznik nr 2). Następnie, korzystając z formularza Google, przygotowano wersję online¹.

Ankieta była dystrybuowana wśród szkół województwa małopolskiego za pośrednictwem bezpośredniej korespondencji e-mail. Dodatkowo, korzystając z uprzejmości Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, ankieta została przesłana do nauczycieli otrzymujących cykliczny newsletter. W efekcie w okresie od 11 października do 3 listopada 2022 r. uzyskano 103 odpowiedzi.

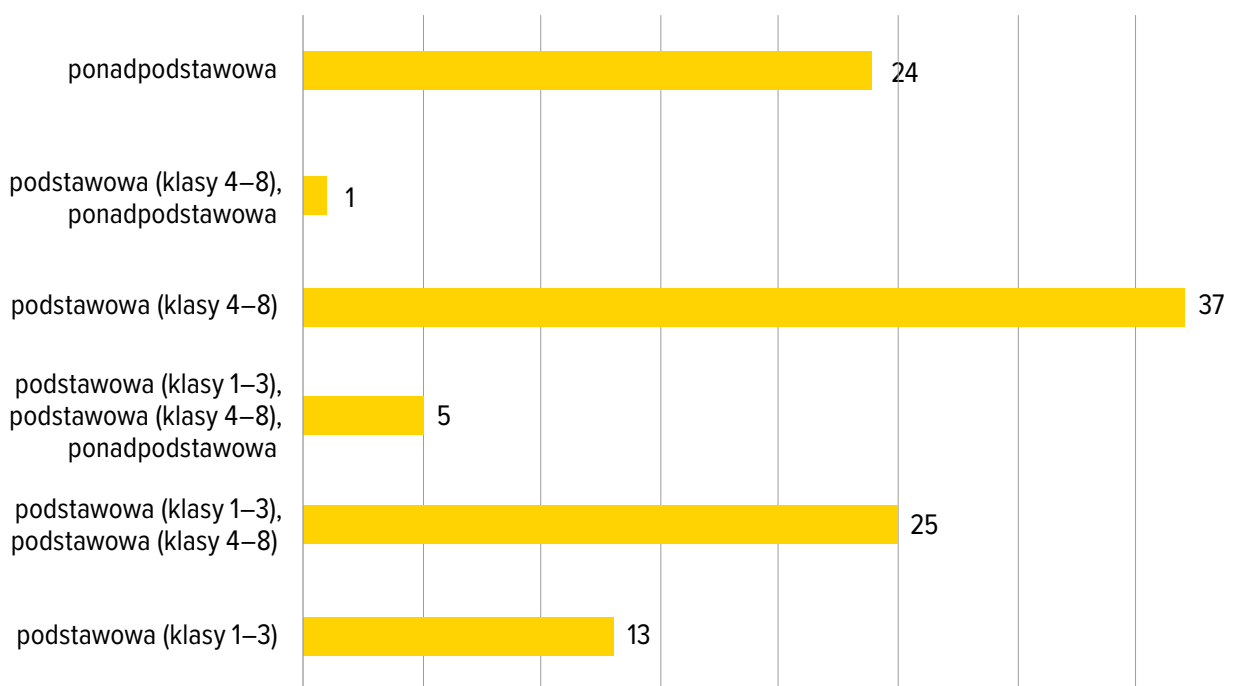
Charakterystyka respondentów została zaprezentowana na rysunkach od 1 do 6.

¹ Ankieta jest dostępna pod linkiem: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeamDiN_bjmJohPLMILic1lNne6lpHteIKTFj33JIKyCy0lHA/closedform (data dostępu: 8 grudnia 2022 r.).

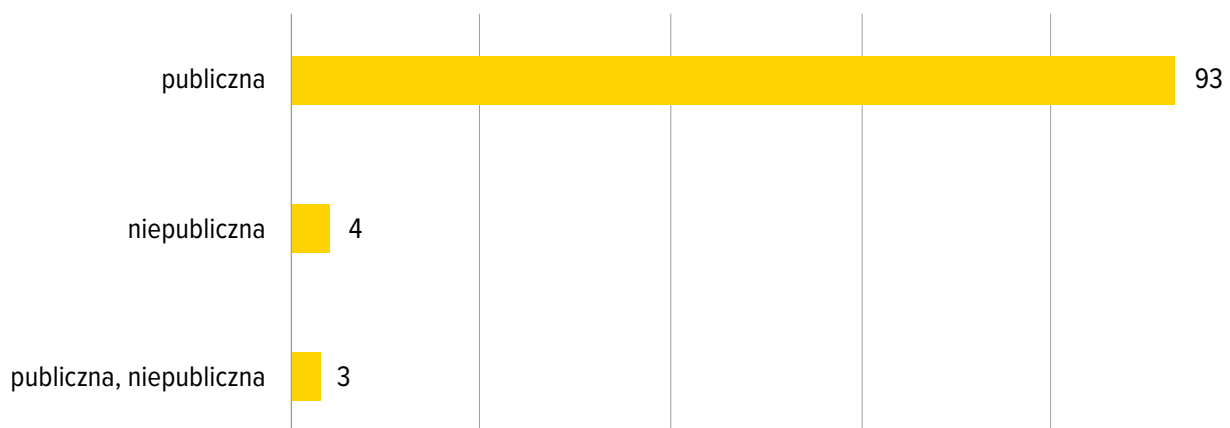
Rys. 1. Wielkość miejscowości, w której mieści się badana szkoła

Źródło: opracowanie własne.

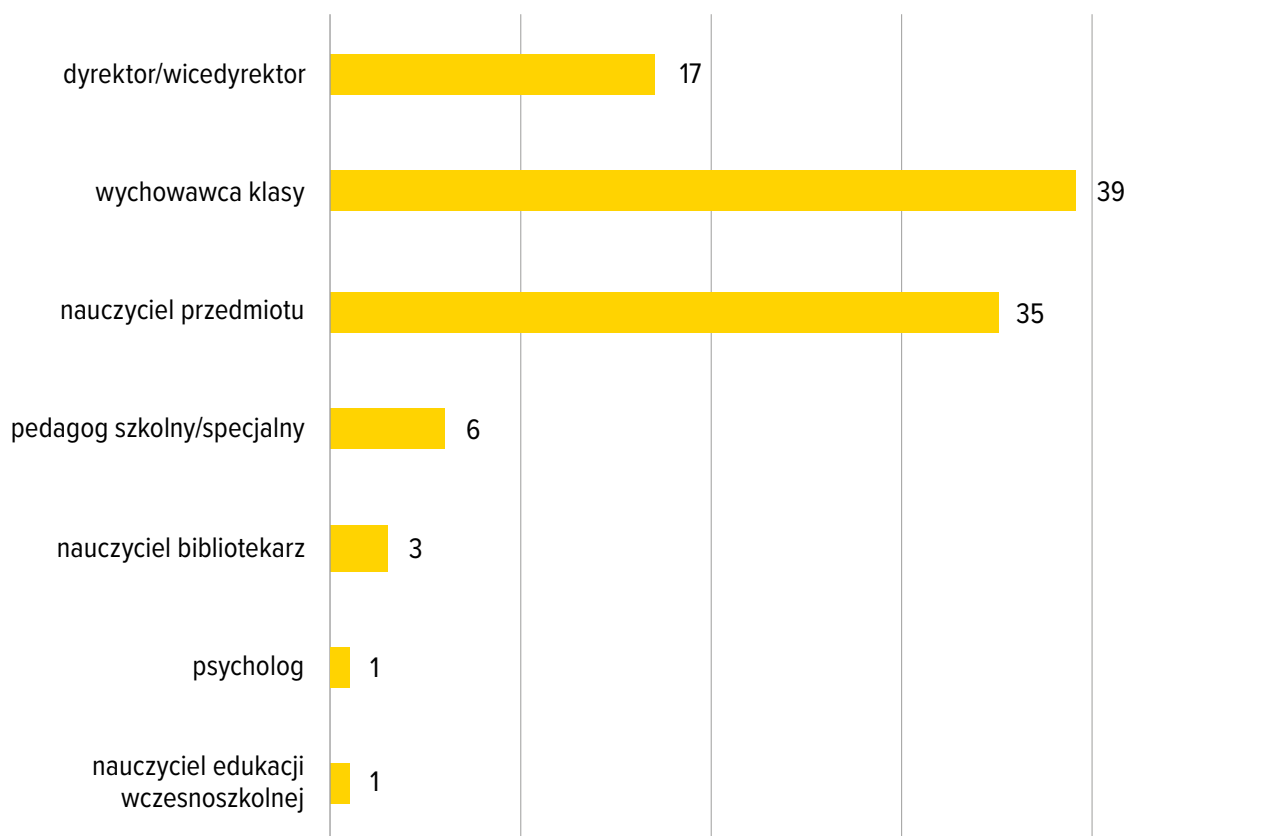
Rys. 2. Poziom szkoły, w jakiej uczą się respondenci

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Typ szkoły, w której uczą się respondenci

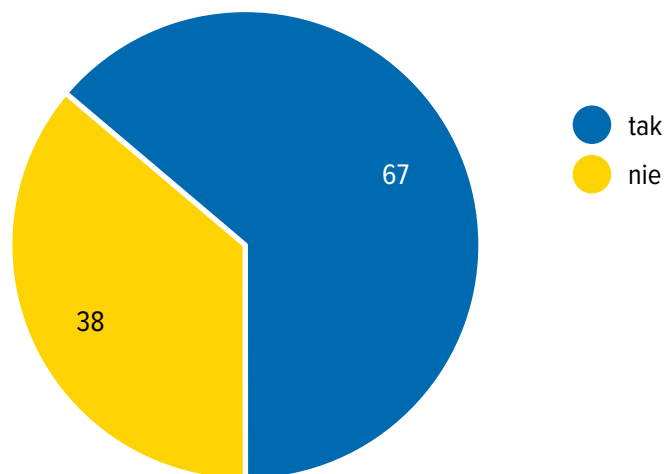
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 4. Stanowisko respondenta

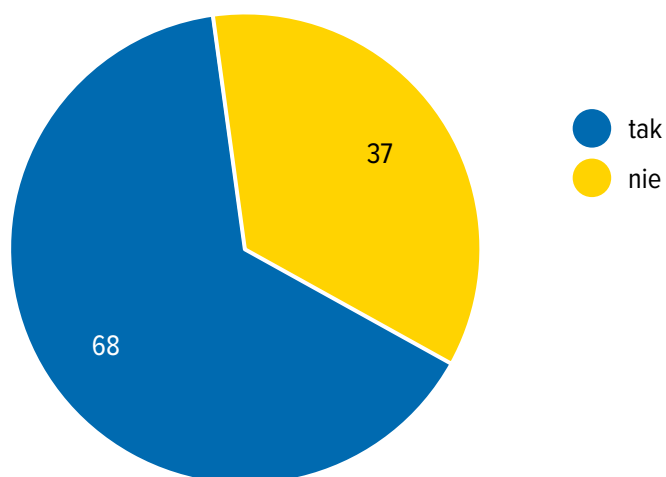
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 5. Doświadczenie w pracy z uczniami pochodzącymi z Ukrainy

Źródło: opracowanie własne.

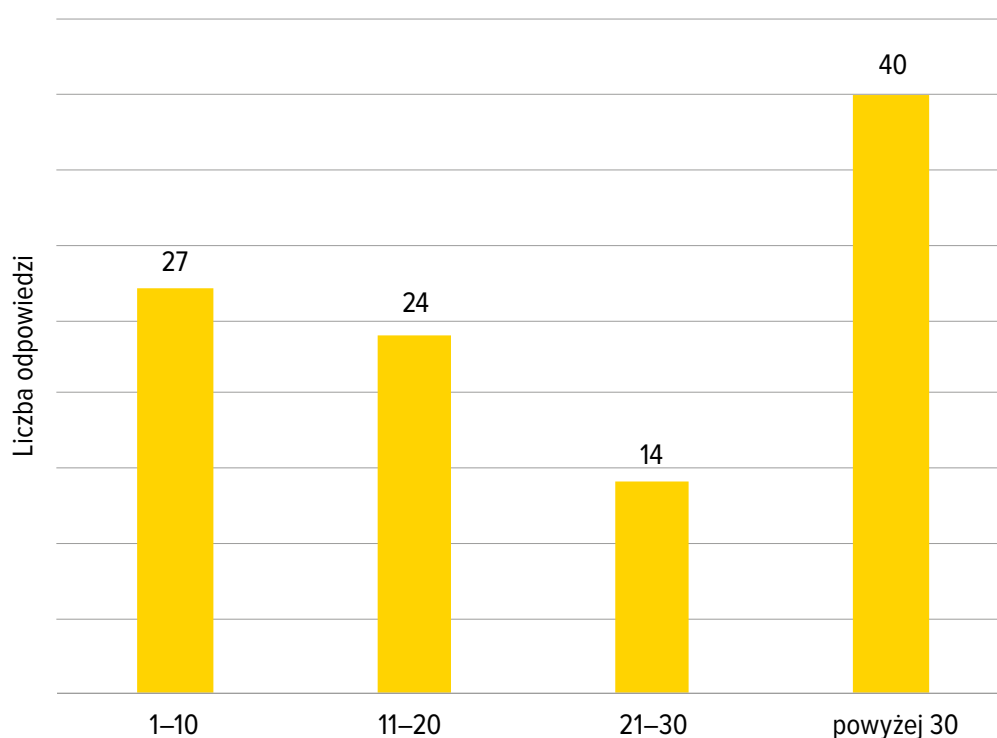
Rys. 6. Doświadczenie w pracy z uczniami uchodźcami z innych krajów niż Ukraina

Źródło: opracowanie własne.

Liczba uczniów z Ukrainy w szkołach

Na pytanie, ilu uczniów uchodźców jest obecnie w szkole, najczęściej wskazań uzyskała odpowiedź „więcej niż 30” (38%) (rys. 7). Ta sytuacja dotyczyła głównie szkół w Krakowie, chociaż wśród szkół na terenach wiejskich zdarzyła się jedna sytuacja, gdzie liczba uczniów uchodźców przekroczyła 30, a w przypadku trzech szkół była w przedziale 20–30 osób. Zatem również mniejsze szkoły wiejskie w Małopolsce goszczą uczniów uchodźców, których udział w ogólnej liczbie uczniów jest zwykle sporo wyższy niż w dużych szkołach miejskich.

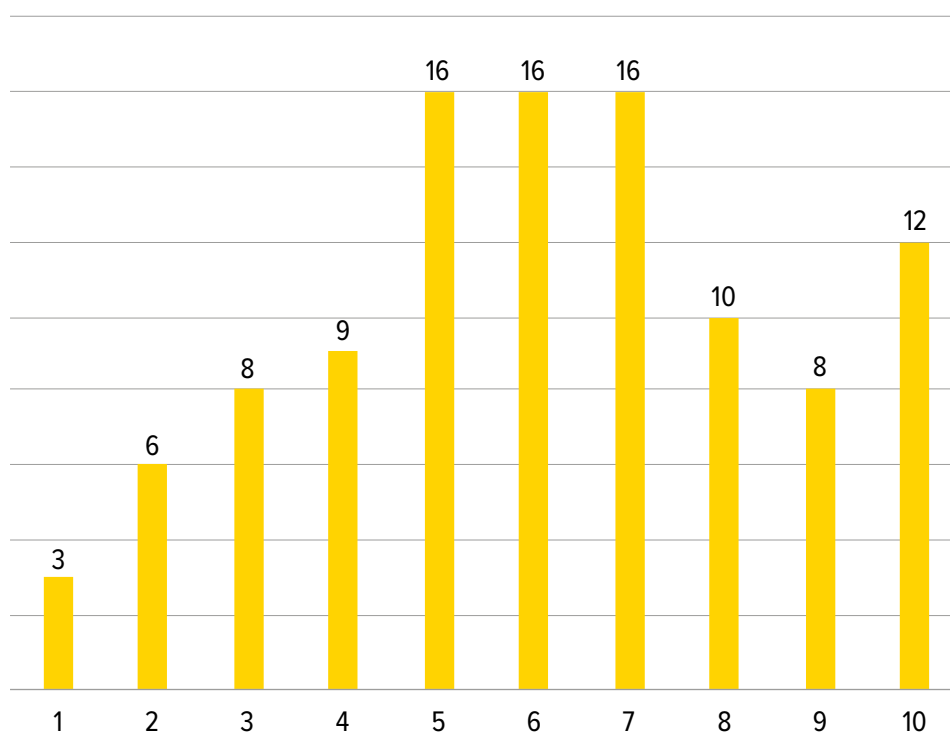

Rys. 7. Liczba uczniów uchodźców w szkole

Źródło: opracowanie własne.

Przygotowanie szkół do przyjęcia uchodźców oraz poziom inkluzji

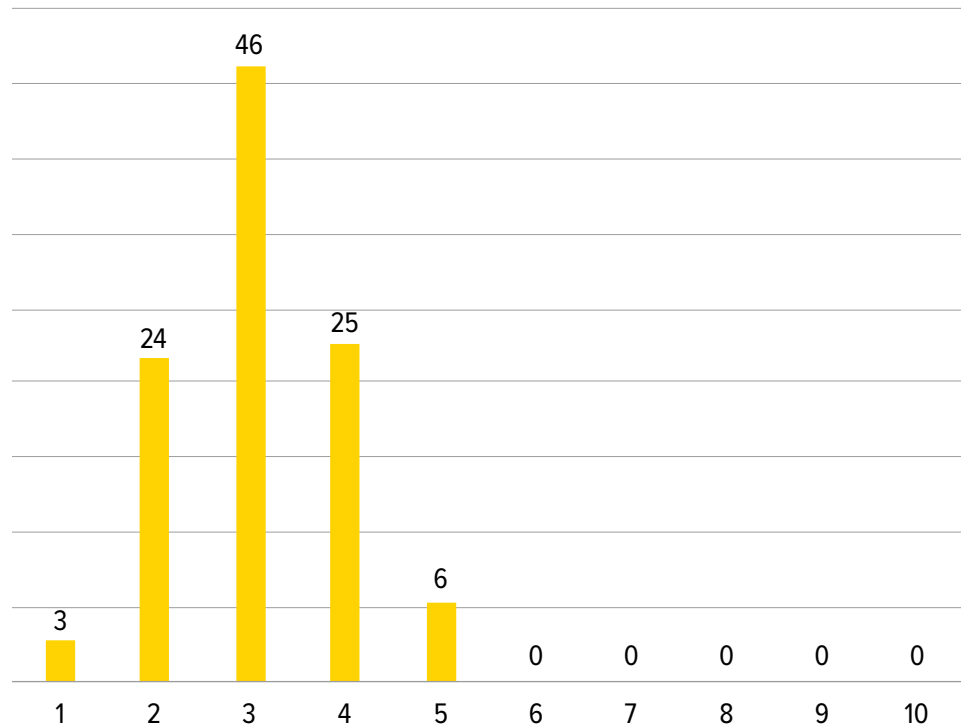
Ocena przygotowania szkoły do przyjęcia uczniów uchodźców wypada dość dobrze (rys. 8). Średnia ocen wyniosła 6,1, w skali od 1 do 10. Co ciekawe, przeciętna ocena w szkołach na wsi wyniosła 6,36, podczas gdy w Krakowie 5,94, a w miastach do 50 tys. mieszkańców – 5,92. Mniejsze szkoły na terenach wiejskich radzą sobie zatem względnie dobrze na tle innych placówek edukacyjnych w miastach.

Rys. 8. Ocena przygotowania szkoły do przyjęcia uczniów uchodźców (1 – bardzo słabo, 10 – bardzo dobrze)

Źródło: opracowanie własne.

Bardzo słabo jest natomiast oceniany poziom inkluzji uczniów uchodźców w procesie edukacji szkolnej (rys. 9). Przeciętna ocena wyniosła 3,07, przy czym na terenach wiejskich ocena była nieco wyższa (3,36) niż na terenach miejskich (2,96). Dodatkowo szkoły w Krakowie mają wyższą ocenę (2,98) niż placówki w miastach do 50 tys. mieszkańców (2,64).

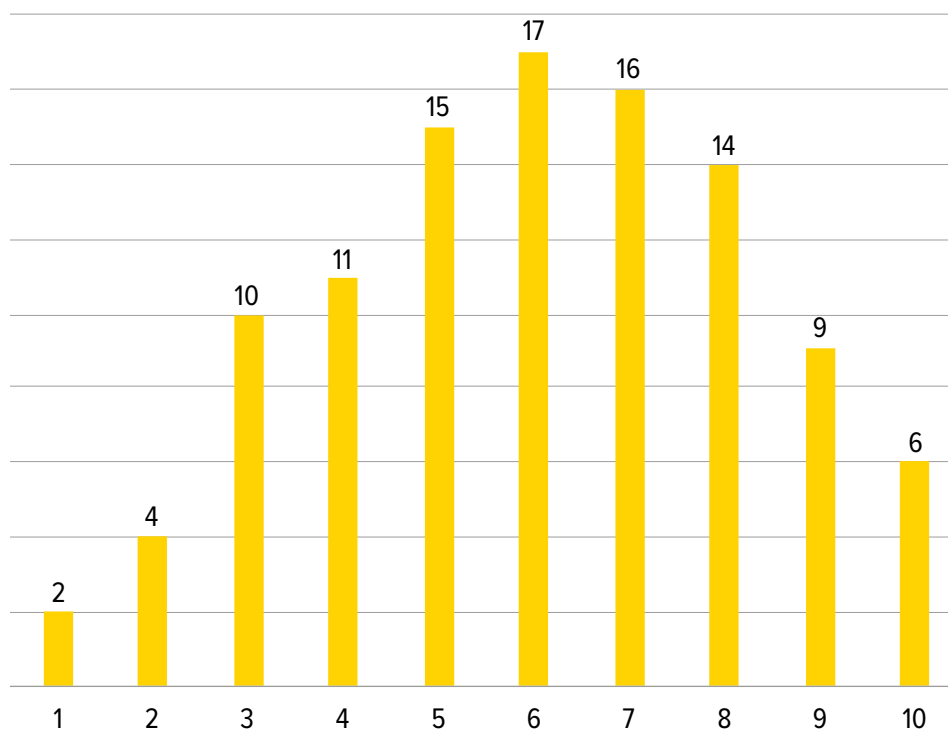

Rys. 9. Poziom inkluzji uczniów uchodźców w procesie edukacji szkolnej (1 – bardzo niski, 10 – bardzo wysoki)

Źródło: opracowanie własne.

Poziom integracji uczniów uchodźców w polskich grupach rówieśniczych

Na tle słabych ocen procesu inkluzji integracja uczniów uchodźców w polskich grupach rówieśniczych wypada dobrze (rys. 10). Średnia wartość wszystkich ocen wynosi 6,02. Szkoły na wsi osiągnęły ocenę 6,32, a na terenach miejskich 5,89. Odwrotnie niż w przypadku inkluzji, integracja uczniów uchodźców w polskich grupach rówieśniczych jest oceniana gorzej w Krakowie (5,62) niż w miastach do 50 tys. mieszkańców (6,21).

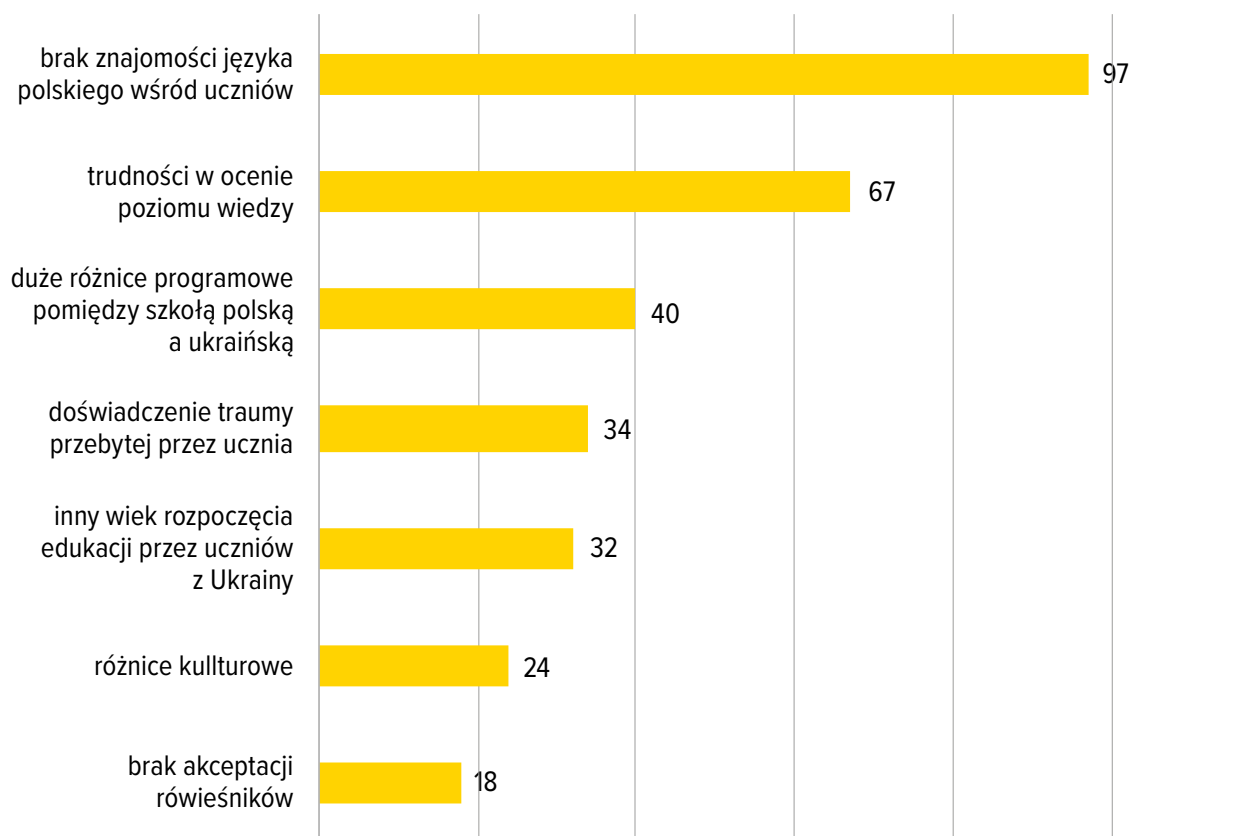

Rys. 10. Poziom integracji uczniów uchodźców w polskich grupach rówieśniczych (1 – bardzo niski, 10 – bardzo wysoki)

Źródło: opracowanie własne.

Do głównych problemów i wyzwań w procesie integracji nauczyciele zaliczyli: brak znajomości języka polskiego wśród uczniów uchodźców, trudności w ocenie poziomu wiedzy oraz różnice programowe między szkołą polską a ukraińską (rys. 11). Z innych wskazywanych problemów pojawiały się głosy o braku materiałów edukacyjnych dla uczniów z Ukrainy (podręczników, kart pracy, lektur) oraz słaba motywacja do nauki. Ponadto, zdaniem niektórych

respondentów, wymagania nauczycieli są za duże wobec uczniów uchodźców, a postawa nauczycieli mogłaby być niekiedy bardziej proaktywna (np. próby komunikacji przez translator). Z drugiej strony respondenci wskazali, że nie zawsze uczniowie uchodźcy korzystają z zajęć nauczania języka polskiego jako obcego.

Rys. 11. Problemy i wyzwania w procesie integracji uczniów uchodźców w codziennej pracy²

Źródło: opracowanie własne.

Wśród największych trudności, jakie pojawiły się po 24 lutego 2022 r. podczas pracy z ukraińskimi uczniami, respondenci wskazywali przede wszystkim brak znajomości języka polskiego oraz niską motywację uczniów uchodźców do nauki, co jest głównie spowodowane poczuciem tymczasowości oraz problemami komunikacyjnymi (tabela 1).

² W przypadku tego pytania możliwe było zaznaczenie kilku odpowiedzi, dlatego suma zaprezentowanych wartości jest większa niż liczba respondentów.

Tabela 1. Główne trudności, które pojawiły się po 24 lutego 2022 r. podczas pracy z ukraińskimi uczniami

Odpowiedzi	Liczba
Brak znajomości języka	58
Niska motywacja uczniów	20
Brak narzędzi do pracy z uczniami uchodźcami	7
Brak poczucia stabilizacji i wsparcia psychologicznego	6
Przeżycia wojenne, tęsknota za krajem	5
Problemy z klasyfikowaniem uczniów	5
Zbyt duża liczba uczniów uchodźców w stosunku do całej klasy	3
Brak respektowania norm społecznych	3
Brak informacji o dzieciach	2
Sytuacja materialna	2
Pogorszenie sytuacji polskich uczniów	2
Brak gotowości nauczycieli do pracy z uczniami uchodźcami	2
Niepełnosprawność uczniów	1

Źródło: opracowanie własne.

Poniżej zacytowane zostały wybrane odpowiedzi na wyżej wymienione pytanie.

Wypowiedź 1: „Polska szkoła zapewnia ukraińskim dzieciom 5 godzin lekcji języka polskiego plus dodatkowych 6, łącznie 11 godzin tygodniowo. Wszystko po to, aby ułatwić cudzoziemcom adaptację do polskich warunków. Daje nauczycieli, podręczniki, ćwiczenia. Organizuje zbiórki, włącza się w różne akcje itp. Na stałe zatrudnia dwóch asystentów międzykulturowych. Mamy również trzech psychologów na miejscu. Także ukraińscy nauczyciele starają się, jak mogą. Zarówno w okresie pandemii, jak i teraz w czasie wojny działa online ukraińska szkoła. Nasz system nawet umożliwia Ukraińcom zdawanie egzaminów w Ukrainie i na podstawie uzyskanych wyników dostanie się

do polskich szkół średnich. Wiele dzieci ukraińskich jednocześnie realizuje obowiązek szkolny u nas i w ukraińskiej szkole. Jest im ciężko, ale przykładają się do nauki, bo nie wiedzą, czy wrócą na Ukrainę, czy zostaną w Polsce. Natomiast są dzieci, które nie korzystają z oferowanych lekcji języka polskiego jako obcego. Nie piszą i nie mówią po polsku, więc mają kłopoty na wszystkich lekcjach. Mają również słabą frekwencję w szkole. Nie są uczniami również ukraińskiej szkoły”.

Wypowiedź 2: „Uczeń ma niską frekwencję na zajęciach z klasą oraz na dodatkowych zajęciach z języka polskiego, ponieważ jednocześnie uczestniczy w nauczaniu zdalnym z ukraińskiej szkoły”.

Do najczęstszych działań, które placówki edukacyjne podejmują w celu ułatwienia integracji w grupie rówieśniczej uczniom uchodźcom można zaliczyć wycieczki, zajęcia integracyjne, praca w grupach czy wspólne rozmowy. Wśród działań, które zdaniem respondentów powinny być podejmowane w procesie włączenia uczniów uchodźców w proces edukacji szkolnej, wymieniano zdecydowanie najczęściej zajęcia dodatkowe z języka polskiego, zajęcia dodatkowe (wyrównawcze) oraz klasy zerowe i kursy przygotowawcze. W tabeli 2 oraz tabeli 3 znajduje się szczegółowy wykaz typów działań wskazanych w trakcie badania.

Tabela 2. Działania podejmowane w celu ułatwienia integracji w grupie rówieśniczej uczniom uchodźcom

Odpowiedzi	Liczba
Wycieczki	29
Zajęcia integracyjne	20
Praca w grupach	11
Wspólne rozmowy	10
Zabawy integracyjne	8
Lekcje wychowawcze	7
Zajęcia z pedagogiem	5
Dodatkowe lekcje / zajęcia wyrównawcze	4

Tabela 2. Działania podejmowane w celu ułatwienia integracji w grupie rówieśniczej uczniom uchodźcom (ciąg dalszy)

Odpowiedzi	Liczba
Przybliżanie kultury	4
Wspólne wyjścia po lekcjach	3
Poznawanie kultur	3
Wspólny udział w uroczystościach szkolnych	2
Włączenie w projekty szkolne / samorząd szkolny	1
Zmiana towarzystwa w ławce	1
Tworzę przyjazną atmosferę, znam język rosyjski ułatwiam komunikację uczniom rosyjskojęzycznym	1
Cały czas nawiązuję kontakt z uczniami z Ukrainy, podchodzę do nich z telefonem z otwartym tłumaczem, żebyśmy mogli śmiało rozmawiać, staram się tłumaczyć im zachowania i sytuacje w klasie, a rówieśnikom przedstawiam zalety kolegowania się z nimi	1
Stale poszukuję metod i form pracy z bardzo zróżnicowaną grupą, ustaliłam zasady oceniania uczniów z Ukrainy, integruję zespół	1
Pracuję tylko z dziećmi z Ukrainy na dodatkowych zajęciach. Grupy są zintegrowane (ta sama narodowość i kultura), natomiast nic nie wiem o ich ewentualnych problemach w klasie. Sądzę jednak, że gdyby takie były, ujawniłyby się w toku pracy z uczniami. Nie traktuję uczniów z Ukrainy w jakiś specjalnie wydumany sposób: chwale za postępy, wspólnie martwimy się niepowodzeniami, podkreślam, że są Ukraińcami i powinni o tym pamiętać (nie chcę dzieci wynaradawiać), ale też zachęcam do poznania innej kultury – polskiej	1
Włączanie ucznia w środowisko klasy i szkoły, w zabawy i uroczystości klasy i szkoły integrujące uczniów i dające poczucie bezpieczeństwa i radości ze wspólnego przebywania. Wsparcie materialne, wskazanie opieki zdrowotnej i psychologicznej	1
Zachęcam do dzielenia się doświadczeniami i wiedzą	1
Adaptacja zadań, pomoc w objaśnianiu poleceń	1
Uczniowie nie mają z tym problemów. Integrują się i wspierają wzajemnie	1

Tabela 2. Działania podejmowane w celu ułatwienia integracji w grupie rówieśniczej uczniom uchodźcom (ciąg dalszy)

Odpowiedzi	Liczba
Integracja z zespołem klasowym – pomoc ze strony nauczycieli, rodziców, uczniów, nauka j. polskiego	1
Zachęcam dzieci w klasie do pomocy i akceptacji nowych uczniów	1
Szukam indywidualnych zdolności i wzmacniam je	1
Staram się poświęcić im indywidualnie czas. Często rozmawiam z nimi po rosyjsku	1
Pomoc ze strony nauczyciela, miła atmosfera w klasie na lekcji, życzliwość	1
Dodatkowa nauka języka	1
Stworzenie przyjaznej atmosfery, nacisk na polską wymowę	1

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Działania podejmowane w procesie włączenia uczniów uchodźców w proces edukacji szkolnej

Odpowiedzi	Liczba
Zajęcia dodatkowe z języka polskiego	17
Zajęcia dodatkowe/wyrównawcze	10
Klasy zerowe / kursy przygotowawcze	10
Zaznajomienie z kulturą polską/ukraińską	5
Rozmowa	4
Diagnoza wiedzy / testy wstępne	4
Pomoc psychologiczna	3
Wycieczki	3
Zajęcia integracyjne	3
Pomoc koleżeńska	2

Tabela 3. Działania podejmowane w procesie włączenia uczniów uchodźców w proces edukacji szkolnej (ciąg dalszy)

Odpowiedzi	Liczba
Zagospodarowanie czasu po zajęciach	2
Wspólne projekty	2
Obecność asystenta	2
Klasy ukraińskie	2
Gry, zabawy integracyjne	2
Dalsze zachęcanie do czynnego udziału w lekcjach przedmiotowych, zwracanie uwagi na mocne strony uczniów	2
Szkoły sobotnie w języku ukraińskim	1
Praca w grupie	1
Udział tłumacza w zajęciach	1
Powinniśmy mieć więcej informacji na temat ich wcześniejszej edukacji	1
Indywidualne podejście do ucznia	1
Powinno się dążyć do tego, by jak najwięcej tekstów było przekładanych na ich język ojczysty, a konteksty kulturowe powinny być objaśniane, żeby nie czuli się tutaj tak obco. Wystarczy czasem tylko wrzucić tekst do tłumacza i już jest odrobinę lepiej	1
Ciężar pracy spada tu na nauczycieli: to poświęcenie dziecku większej uwagi, np. przygotowanie słowniczka na daną lekcję, rysunku... Z czasem część tej pomocy w sposób taktowny i delikatny można przekazać uczniom Polakom. Chodzi o to, aby dzieciaki pomagały spontanicznie i z sympatii. Nie zawsze to się udaje	1
Przede wszystkim możliwość wyrównania szans edukacyjnych z przedmiotów, które dla uczniów z Ukrainy są nowe	1
Zachęcanie uczniów do działania, chwalenie nawet małego ich sukcesu	1
Więcej czasu	1
Więcej integracji, mniej nacisku na wyniki edukacyjne	1
Integrowanie, tłumaczenie polskim dzieciom sytuacji uchodźców, by lepiej zrozumieli	1

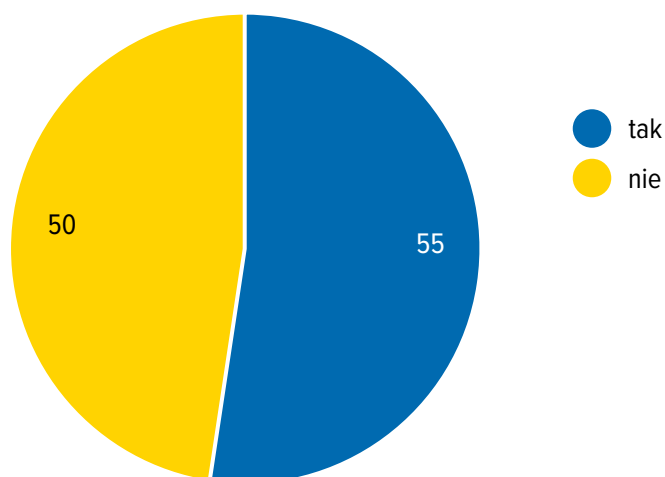
Tabela 3. Działania podejmowane w procesie włączenia uczniów uchodźców w proces edukacji szkolnej (ciąg dalszy)

Odpowiedzi	Liczba
Zdiagnozowanie ich potrzeb w procesie integracji i zdiagnozowanie ich poziomu wiedzy i stworzenie odpowiedniego wsparcia, jeśli tego potrzebują	1
Powinni być zwolnieni z nauki drugiego języka obcego. Przecież uczą się trzech, jeden z nich to j. polski	1
Należy kłaść większy nacisk na to, by nauczyciele podczas zajęć dostosowali swoje wymagania względem ucznia, indywidualne podejście do ucznia, sprawdzać, czy uczeń wszystko rozumie, pomagać mu, podkreślając zdolności ucznia	1
Podręczniki wg naszej ramy programowej po ukraińsku	1
Pytanie, czy oni chcą się integrować, z mojego doświadczenia – niekoniecznie	1
Pomoc ze strony nauczycieli, rodziców, uczniów	1
Na siłę nie da się podjąć żadnych kroków, ponieważ uczniowie ukraińscy powinni wykazać chęć współpracy, niestety w wielu przypadkach jej nie ma	1
Szkolenia dla nauczycieli, podział na grupy bardziej zróżnicowane pod względem umiejętności	1
Angażowanie uczniów w pomoc przy tworzeniu materiałów, np. gazetki szkolnej, różnych kótek zainteresowań	1
Zakup materiałów edukacyjnych, nawet słowników	1
Zatrudnianie nauczycieli z Ukrainy z podstawową znajomością języka polskiego jako łącznika między dwoma stronami	1
Przeszkolenie nauczycieli do pracy z dzieckiem z doświadczeniem migracyjnym	1

Źródło: opracowanie własne.

Współpraca z asystentami kulturowymi

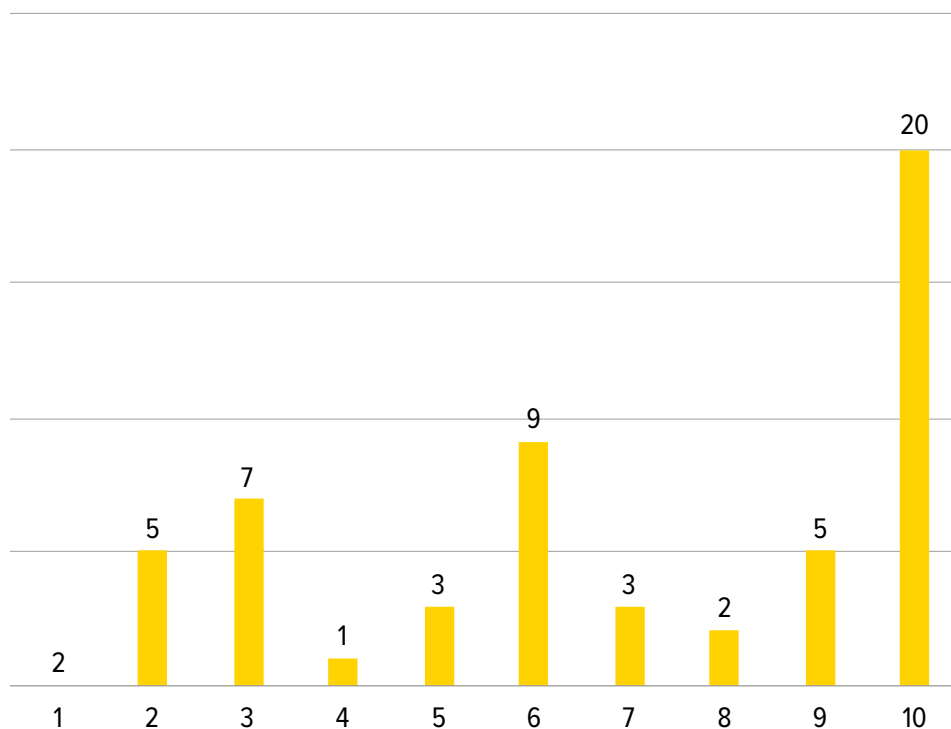
Ważnym elementem badania była ocena doświadczeń respondentów z dotychczasowej współpracy z asystentami kulturowymi. Wśród ankietowanych nauczycieli niewiele ponad połowa miała okazję współpracować z asystentami kulturowymi (rys. 12). Ocena jakości ich pracy jest bardzo zróżnicowana (rys. 13). Średnia ocena wynosi 7,02, jednak było nieco wskazań, które oceniły taką współpracę słabo i bardzo słabo. Szczególnie dotyczy to szkół na terenach wiejskich, gdzie średnia ocen osiągnęła wartość 6,57, podczas gdy w Krakowie było to 7,14. Świadczy to o pewnym zróżnicowaniu jakości pracy asystentów kulturowych, szczególnie w układzie miasto–wieś.

Rys. 12. Czy respondenci współpracują z asystentami kulturowymi?³

Źródło: opracowanie własne.

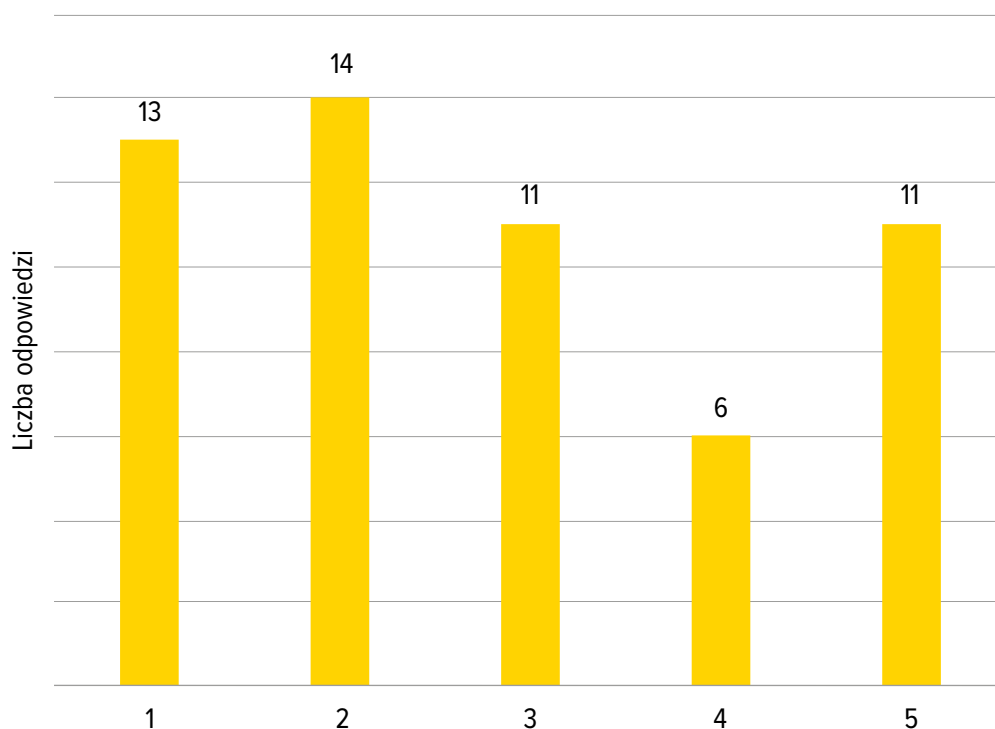
³ W dalszej części badania uwzględnione zostały odpowiedzi wyłącznie tych osób, które współpracują lub współpracowały z asystentami kulturowymi.

Rys. 13. Ocena jakości współpracy z asystentami kulturowymi (1 – bardzo słabo, 10 – bardzo dobrze)

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci mieli również możliwość oceny tego, czy liczba asystentów kulturowych jest wystarczająca (rys. 14). To pytanie nie dało jednak zdecydowanej odpowiedzi, gdyż odpowiedzi rozłożyły się dość równomiernie, z lekkim wskazaniem na pewien niedobór tego typu wsparcia.

Rys. 14. Czy respondenci uważają liczbę asystentów kulturowych za wystarczającą? (1 – zdecydowanie nie, 5 – zdecydowanie tak)

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci najbardziej w pracy asystentów cenią takie cechy, jak: otwartość, uczynność, chęć niesienia pomocy, opieka i zrozumienie dzieci ukraińskich i ich rodzin, wykonywane tłumaczenia na język ukraiński, pomoc w komunikacji oraz zaangażowanie w wykonywaną pracę (tabela 4). Wśród barier wskazywano takie elementy, jak: brak stałej dostępności asystentów kulturowych, brak własnej inicjatywy/zaangażowania, mała liczba asystentów kulturowych oraz – rzadziej – różnice w systemie kształcenia czy kwestie językowe (tabela 5). Należy jednak zauważyć, że najczęściej respondenci deklarowali, że nie spotkali się z barierami we współpracy z asystentami kulturowymi, co skłania do pozytywnej oceny pracy wykonywanej przez te osoby.

Tabela 4. Co najbardziej ceni Pan/Pani w pracy asystentów?

Odpowiedzi	Liczba
Otwartość, uczynność, chęć niesienia pomocy, opieka i zrozumienie dzieci ukraińskich i ich rodzin	20
Tłumaczenie na j. ukraiński, pomoc w komunikacji	18
Zaangażowanie	7
Znajomość kultury	1
Wiedzę profesjonalną	1
Osobiście nie współpracowałem(-am) z asystentami kulturowymi	4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Jakie są bariery we współpracy z asystentami kulturowymi?

Odpowiedzi	Liczba
Brak barier we współpracy	21
Brak stałej dostępności asystentów kulturowych	8
Brak inicjatywy, zaangażowania, zainteresowania	6
Zbyt mała liczba asystentów kulturowych	3
Różnice w systemie kształcenia	3
Bariera językowa	3
Bariera kulturowa	1
Formalności związane z zatrudnieniem	1
Asystenci kulturowi przeszkadzają w zajęciach	1

Źródło: opracowanie własne.

Bibliografia

Di Maggio, A., Jacyna, M., Kolasiński, T., Kotrych, Z., Owczarek, A., Pujszo, P., Żurawska, W. (2022). *Rekomendacje systemowe dotyczące integracji dzieci-uchodźców z Ukrainy*. Transatlantic Future Leaders Forum.

Kacprzak, I. (2022). *Polska wydała na pomoc uchodźcom z Ukrainy 5,5 mld zł*. Pobrane z: <https://www.rp.pl/polityka/art37286771-polska-wydala-na-pomoc-uchodzcom-z-ukrainy-5-5-mld-zl> (dostęp: 29.11.2022).

Tędziągolska, M., Walczak, B., Żelazowska-Kosiorek, A. (2022). *SZKOŁA ZRÓŻNICOWANA KULTUROWO: Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy*. Centrum Edukacji Obywatelskiej.